

מסר לשמאל מחלוצי תל חי

מאת האלוף (מיל") גרשון הכהן

מבט מבס"א מס' 1,470, 5 במרץ 2020

תקציר: במלוא מאה שנים לקרב תל חי (1 במרץ 1920) עשוי הוויכוח הנוקב שקדם לו בהנהגת היישוב לגבי נטישת המקום לסייע בהבנת תהליכי דעיכת השמאל הציוני בכלל, ותוצאות הבחירות האחרונות בפרט.

במאמר שפרסם בעיתון הארץ עשרה ימים לפני הקרב המליץ זאב ז'בוטינסקי לנטוש את תל חי. בנייתו התנאים האסטרטגיים נראתה הדבקות במקום כצעד חסר תוחלת שיביא למותם המיותר של המתיישבים. "מהי המטרה?" שאל, "הגנה או הפגנה?" שהרי על מנת "להגן על העמדות אי אפשר, כי אין בידינו כוח מספיק." בניגוד גרס דוד בן-גוריון שיש להישאר במקום, אם כי היה זה ברל כצנלסון שקבע את הטון בנדון. במכתב בעל משמעות היסטורית עיצב כצנלסון את נקודת המוצא להתנהלות מפלגות הפועלים החלוציות הן לגבי הצורך בהגנה ומאבק על כל נקודת יישוב והן לגבי קבלת החלטות אסטרטגיות בתנאי סיכון. לגבי ערך התיישבות כתב כצנלסון:

אנשים כנים אנחנו ולא מפגינים... לא מפקדים שולחים אותנו ואבידת חבר אינה קלה בעינינו... אנו רוצים בחיים ויודעים את הצפוי לנו בלכתנו... והולכים אנו מפני שאת שליחותנו אנו ממלאים. כי בכבוד היישוב ובנפשו הוא הדבר. כי לא שאלה של חלקת אדמה וקצת רכוש יהודי כאן, כי אם שאלת ארץ ישראל. כי העזיבה והנסיגה הן המופת החותר על רפיונו ואפסותנו. וכי ההוכחה היחידה של זכותנו על ארצנו, על אחדות ראש פינה ומטולה, היא בעמידה קשת עורף ונואשת, מבלי הביט אחורנית.

כאן נולד המאבק על האחיזה בקרקע תוך הכרת תרומתה של כל נקודת יישוב לשליטה במרחב עד כדי קביעת הגבול. גם בתקופת "חומה ומגדל" הביע ז'בוטינסקי ספקות לגבי יכולתן של מספר נקודות יישוב מבודדות, בפיזור על פני המרחב, להביא ליצירת מסה קריטית של נוכחות יהודית. בין ז'בוטינסקי ובן-גוריון (כמו גם כצנלסון) התקיים פער לגבי תפיסת אמת המידה לנוכחות במרחב. הראשון מדד את מידת הנוכחות במונחי דה יורה, בהתייחסותו לכמות ולרצף המרחבי בין הנקודות המבודדות, ואילו האחרים תפסו את המרחב במונחי דה פקטו, דרך רשת הזיקות המתהוות בו והמומנטום המעצבו באופן דינמי.

באשר להיגיון המנחה את תהליך קבלת ההחלטות הסביר כצנלסון: "אכן בכל אסטרטגיה קל להוכיח למפרע מפלה וקשה להבטיח ניצחון... כנראה שאנו עומדים פה בוויכוח ישן, ויכוח שהטענות ההגיוניות אינן מכריעות בו. יש "מעשיות" שעושה את החשבון למפרע וממליצה לעזוב ויש מעשיות אחרת, המתעקשת לעמוד עד לרגע האחרון. ואז יש שהדבר הבלתי אפשרי נעשה לאפשרי".

נוכח טענות ז'בוטינסקי המבוססות על ניתוח אסטרטגי רציונלי, גייס כצנלסון לצומת ההחלטה את גודל הדבר עליו נאבקים ואת כוח האמונה, בציפייה שעם ההתעקשות יהפוך אף הבלתי אפשרי לאפשרי. לא שעמדת כצנלסון הייתה בלתי רציונלית בעליל אלא שבתפיסתו החלוצית נועד לכוח האמונה תפקיד בקבלת החלטות. באווירת ימינו, הייתה התבטאות מעין זו מוצגת קרוב לוודאי כ"שיח משיחי" המנותק מראייה מפוכחת של המציאות.

אף לאחר מאה שנים ממשיכה המחלוקת שהתקיימה אז בין שתי הגישות לעמוד במרכזה של ההווה הישראלית. אלא שבכל הנוגע להתייחסות לארץ ישראל הלכה הנהגת השמאל הציוני והתרחקה מדרכם וחזונו של כצנלסון וחלוצי תל חי. כאן טמון יסוד משמעותי בהבנת דעיכת השמאל, וכאן מונחת נקודת הפתיחה לבירור דרכה של מדינת ישראל נוכח אתגרי השעה.

** אלוף (מיל') גרשון הכהן הוא עמית מחקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים. שירת בצה"ל במשך ארבעים ושתיים שנים. פיקד על חיילים בקרבות מול מצרים וסוריה. לשעבר מפקד גיס ומפקד המכללות הצבאיות.*